

Maca Jogan

TALCOTT PARSONS - SOCIOLOŠKI PRISPEVEK K DRUŽBENI RE/PRODUKCIJI HIERARHIJE MED SPOLOMA

V prvem delu avtorica obravnava vlogo moškosrediščne kulture in (od moških dominirane) znanosti v določanju naturnosti podrejenosti žensk in njihove drugorazrednosti, kar obstaja kot pankulturni pojav. V analizi sociološkega pojasnjevanja posebne družbene vloge žensk pri T. Parsonsu (v drugem delu) razkriva vključene spoznavne in praktične potencialne, ki prispevajo k podobnemu družbenemu učinku, kot so ga imele teološke interpretacije v preteklosti, k reproduciranju hierarhije med spoloma.

In the first part the author discusses the role of the androcentric culture and (male-dominated) science in the defining of the "natural" subordination and second-rate position of women, which exist as a pancultural fact. In T. Parsons' sociological explanation of women's proper social role (in the second part) the author discovers hidden cognitive and practical potentials, which produce similar social effects as the theological interpretations in the past, i.e. reproduction of gender hierarchy.

Androcentrizem, hierarhija med spoloma, družbena vloga žensk, od moških dominirana znanost

1. Kultura, znanost in seksizem

Popolnoma se lahko strinjamo z ugotovitvijo vodilnega sociologa v sredini 20. stoletja - T. Parsonsa, da ne moremo "niti posamezne osebnosti niti družbenega sistema pravilno razumeti brez navezave na kulturo, na medsebojne odnose med posameznikom in sistemom ter na medsebojne odnose vseh treh. Ali, če hočete, sociologija predpostavlja psihologijo, toda prav tako predpostavlja psihologija sociologijo, obe pa predpostavljata znanje in razumevanje kulture" (1956:33). Skladno s Parsonsom so torej temelj za razumevanje družbene resničnosti obeh spolov - če upoštevamo, da "posameznik" obstaja bodisi kot moško bodisi kot žensko človeško bitje - razlage in definicije kulture.

Če upoštevamo, da je tudi sama kultura zgodovinsko in družbeno konstruirana, je brez dvoma upravičeno vprašanje o producentih, oblikovalcih razlag kot sestavin kulture, o tem, kakšen je njihov družbeni položaj v hierarhiji moči in kakšni praktični potenciali so vključeni v razumevanje posameznikov, ki so v stalnih medsebojnih odnosih. To pomeni, da vstopamo v obravnavo teme brez predpostavke o kulturi kot per se obstoječi entiteti.

Vprašanje producentov postane pomembnejše in še bolj vznemirljivo, če upoštevamo, da kultura glede na dvospolno sestavo družbe ne obstaja na nevtralen način, temveč kot od moških dominirana, androcentrična kultura, v kateri je objektivna resničnost izenačena z moškim, ali, kot je to nedvoumno izrazil v formuli leta 1911 nemški sociolog G. Simmel:

“objektiv=männlich” (po Coser, 1984:84). V tej moškosrediščni kulturi obstajajo in delujejo opredeljene družbene narave posameznika, njegove družbene identitete znotraj obzorij dualističnih razdelitev lastnosti ključnih sestavin družbenega življenja in delovanja tako, da je celota na katerikoli ravni vselej pomensko ujeta v nasprotujoči si in izključujoča se pola. Tako se definicije posameznika konstantno opirajo na pare: telo-duh, subjekt-objekt, razum-čustvo, kultura-natura, red-kaos, aktiven-pasiven, glava-srce (na to opozarja med drugimi tudi D. Coole, 1988:1).

Za sociološko linijo gledanja problem verjetno ni postavljanje polov samo po sebi, temveč predvsem polarno pripisovanje lastnosti različnih polov različnim kategorijam ob oseh družbenega diferenciranja in brisanje kontinuuma, ki ga pola zamejmeta. Polariziranje v dodeljevanju pomenov ljudem, dejavnostim in stvarjem gotovo ni naključno, temveč ga moremo razumeti kot pojasnjevalni pripomoček v produkciji smiselnosti, ki korenini v asimetriji moči. Polarizacijsko definiranje posameznikov in/ali skupin ter njihovih dejavnosti je posledica distanciranja do celostne in empirično preverljive resničnosti, ki pa je (bila) vključena v obče veljavne kulturne kode, v definiranje obče smotnosti kot nevprašljive. Polariziranje v produkciji smiselnosti je v bistvu posledica in vzrok asimetrije v razporeditvi obveznosti in dobrin (dobitkov). Zgodovinsko gledano je vselej obstajala potreba, da se je za tiste, ki so bili bolj obremenjeni z nujnimi dejavnostmi za obstoj celote, oblikovala posebna vrsta razbremenitev, vendar so bile razbremenitve vselej vezane na poprejšnje obremenjevanje. S polariziranjem, strogim zamejevanjem ločnic med pozitivnim, vrednim in negativnim, slabim ter na tej podlagi temelječim sprevačanjem hierarhičnega mesta lastnosti se je vzdrževala pravilnost in se vedno znova tudi legitimizirala praktična asimetrija.

Ena od diferenciacij, ki je konstitutivna za posameznika in družbo, je diferenciacija po spolu. V kulturi, ki je prevladovala v preteklosti in ki jo moramo (še vedno in v zadostnih odmerkih) skušati “na svoji lastni koži”, se je polarno pripisovanje lastnosti spoloma stekalo v to, da so bile ženskemu spolu dodeljene tiste lastnosti, ki družbeno (kar je enako “moško”, če upoštevamo Simmla) niso imele takšne veljave kot “moške” lastnosti - vse, kar je bilo dodeljeno ženskemu spolu, je definiralo ženske kot sicer pomembna, vendar prav zaradi te pomembnosti nujno drugorazredna bitja.

Dejavnost ženske je kot “naturna” v vseh kulturah (kot ugotavlja S. Ortner, 1983:182) tako ali drugače podvrednotena, medtem ko ima “kultura” kot celoten sistem smiselnosti, smotnosti, najvišjo vrednost prav zaradi tega, ker daje sredstva za ustrezno (smotno!) preseganje naravnih danosti. Tako sama (moškosrediščna) kultura ustvarja definicije, po katerih je zagotovljeno njeno samoobnavljanje. V ta proces pa (resnično po naravni nujnosti, ker brez konkretnih ljudi preprosto ne more delovati nobena kultura) vstopajo ženske (kot “dajalke življenja”, kot matere in vzgojiteljice, negovalke in skrbnice, kot prenašalke kulture, ki so posebej odgovorne za “drugo” človekovo rojstvo=kulturno) v skladu s kulturnimi zapovedmi (kot objekti). To pa predvsem pomeni nemožnost, da bi njihova “definicija situacije” postala upoštevanja vreden element “kulture”, ker so (spet per definitionem zaradi večje bližine z naturo) v tej kulturi te možnosti izbrisane.

Dejavnost žensk (njim dodeljena v kulturi) je bila kot celostna v kulturi potisnjena v sfero nevidnosti. V polje družbeno vidnega je ta dejavnost vstopila predelana, po eni strani skrčena (samo na lepo in privlačno), po drugi strani razširjena (kot izjemno pomembna za obstoj celotne družbe - kar je bilo, je in bo res, dokler bo obstajala človeška družba). Romantiziranje in instrumentaliziranje sta bili neločljivi sestavini oblikovanja ženske identitete, ki jo moremo označiti s formulo: nakopičena čustvenost + nakopičena

poslušnost; ti dve sestavini sta medsebojno neločljivo povezani in druga drugo pogojujeta. S takšno spojitvijo enostransko določenih ženskih lastnosti se je lahko ohranjala njihova koristnost za celoto (tu je pomembna zlasti sfera gospodarstva, ki je imela "javni" pomen) ob hkratni marginalizaciji. Samo spoj "več + manj" v dodeljevanju pomena je omogočal (ob vključenosti vseh relevantnih institucionalnih dejavnikov) re/produciranje sekundarnosti in obrobnosti položaja žensk in njihove vloge kot objektov (sicer tudi mislečih, vendar upoštevaločih strogi red stvari; sicer govorečih, vendar po možnosti čimmanj govorečih - mimogrede: stereotip o ženski kot klepetulji ni nastal kar sam po sebi).

V tako usmerjeni kulturi (ta je v 19. stoletju, zlasti pa danes, postala dvomljiva predvsem pod vplivom feminističnih gibanj) se je spolna različenost kontinuirano spreminjala v hierarhijo. V okviru te kulture se je razvila tudi novoveška znanost z vsemi upi in končno z izjemnimi zmogljivostmi pri reguliranju življenja vsega bivajočega, preprosto - znanost kot produktivna sila. Glede na definirano vlogo znanosti v produciranju novih znanj (objektivnih, empirično preverljivih, nevtralnih, itd) ter v konstruiranju vsakdanjega življenja je zato brez dvoma upravičeno vprašanje, ali je znanost - kot sestavina brez katere si praktično ne moremo zamisliti sodobne kulture - sprejela posamezne kulturne zamejitve, ki so delovale kot samoumevne v vsakdanjem življenju ("common sense"), kako jih je sprejela, in kako jih je s svojimi specifičnimi (in v sodobnosti celo cenjenimi) sredstvi obdelala ter kaj je ponudila kot svoj specifičen prispevek v obvladovanju ljudi in narave.

Glede na pankulturno izmejevanje žensk v sfero nature se poraja še vprašanje o vstopu človeka v samo znanost, tako kot nosilca dejavnosti kot tudi predmeta raziskovanja ter pojasnjevanja (zadnji dve ravni posebej poudarjam ločeno, ker sem prepričana, da bistvena odgovornost za odprtost do različnih vidikov zajemanja proučevanega pojava ni v tehničnih metodah, temveč zlasti v vsebinskem teoretičnem kontekstu, iz katerega se napaja pojasnjevanje in zamejevanje spoznavnega zanimanja). Ali je mogoče pričakovati nosilstvo, enakomerno razporejeno po spolu, do trenutka, ko je vladajoča kultura (v imenu ohranitve "prave kulture" in reda!) s svojimi nedvoumnimi zapovedmi (te niso funkcionirale samo na ravni zavesti, temveč so bile zelo praktično oprijemljive) zapirala ženskam vrata do tistih ustanov, kjer je bilo mogoče vstopati v svet znanosti? Tudi to vprašanje je smiselno glede na dokaj razširjeno sklepanje, češ kaj pa so sploh pomembnega naredile ženske na področju znanosti, saj še celo pri kuhanju najboljši mojstri niso ženske. Treba je pribiti, da tovrstno modrovanje nika kor ni ujeto le v zakajene kavarniške prostore, temveč se ponosno ponuja v "pravih" znanstvenih presojah.

Končno, če je že glede nosilstva treba (vsaj omejeno) upoštevati institucionalne zamejitve (spet splošna teoretična oznaka, ki pa v kontekstu te obravnave more dobiti ustrezno spolno zapolnitev), je izjemno zanimivo vprašanje samega objekta znanosti. Ali je bil objekt analiziran brez vključene predpostavke o narurni in skozi moškega določeni ženski, ali so veljali (in veljajo) enaki kriteriji zajemanja in analize; torej, ali je šlo pri predmetu za konsistenten analitičen prestop, ki bi izključeval samoumevnost zapopadenosti le-moškega in moških meril v objektivnem? Ob sodobni ekologizaciji zavesti je končno umestno tudi vprašanje, ali je bil tisti element, ki je bil kulturno izključno vezan na ženski spol (rojevanje in zagotavljanje naravnega obnavljanja), sploh (dovolj) navzoč v celotnem znanstvenem prisvajanju sveta.

Razumljivo je, da ta vprašanja niso enako zanimiva za vsa področja znanosti - za nekatere sploh niso zanimiva. So pa - ali naj bi vsaj bila - jedro pretresanja dosedanje

prakse pri vseh tistih znanostih, ki se kakorkoli ukvarjajo s človekom, bodisi pretežno z njegovim telesnim ustrojem in delovanjem bodisi pretežno z njegovo družbeno dejavnostjo. Ali, če se izrazimo s tolikokrat uporabljenim (in zlorabljenim) dualističnim označevanjem: znanosti, ki delujejo na kontinuumu med duhom in telesom, so vredne presoje z vidika njihovega re/productivnega umeščanja v moškosrediščno kulturo.

Zlasti v zadnjih dveh desetletjih je vedno več dokazov za to, da se je znanost konstituirala in delovala kot "moška" znanost, "malestream science" (Saarinen, 1988:40). Na to opozarjajo rezultati tistih proučevanj, ki izhajajo iz feminističnih epistemoloških principov, oziroma, ki iz predmeta preučevanja ne izključujejo celostne resničnosti kot nekaj nepomembnega. Moško zastavljena znanost producira znanja, ki so po učinkih podobna tistim razlagam, ki so prevladovale praktično v vsej filozofski tradiciji. Filozofska pojasnjevanja spolnih razlik, ki so v konkretnih zgodovinskih okoliščinah pripomogla k nastajanju "naturnosti" hierarhije med spoloma, so se oblikovala ob vprašanjih, ki so že bila seksistično zastavljena: "Kaj je značilno za moškega", "Kakšne so moške zmogljivosti", vendar "Za kaj so ženske" (kot ugotavlja S. Moller Okin, 1980:10).

Ključna pojasnjevalna kategorija znotraj dualizma javno-zasebno in glavna enota v pojasnjevanju družbenega položaja žensk je (patriarhalna) družina, kjer je gospodoval moški. Da je družina "njegova" družina, je opredeljeno kot naravno in samoumevno dejstvo. Ženska identiteta je definirana s pripadnostjo moškemu (očetu, možu), vendar nujno zapolnjena s posebnimi lastnostmi (pomočniškost moškemu in nasprotnost moškim lastnostim) in ustreza vprašanju "čigava je". Ženski torej ni priznana njena svojska identiteta, ampak je ženska razumljena kot objekt, to pa vključuje odnose moči (na kar opozarja tudi P. Ticineto Clough, 1987:15). Družina je edini in poslednji prostor, v katerem se more (in mora) v resnici ali v substitucijski obliki uresničevati vse življenje in delovanje žensk.

kot na družino zožena družbenost - z vključeno moško dominacijo - je tako samoumevna, kot je samoumevna na javnost razširjena družbenost pri moških (omejena samo po merilih socialnega položaja). In ker v javni sferi žensk ni, jih ni tudi v teoretičnih pojmovanjih v znanostih, ki jemljejo kot predmet prav to javno sfero. Tako N. C. Mathieu (1984:64) ugotavlja, da večina splošnih teoretičnih razlag (npr. na področju sociologije znanja ali globalnih ekonomskih analiz) kategorije spola niti ne omenja. To je pravzaprav razumljiva posledica priznanega družbenega obstoja žensk kot predmetov, priročnih sredstev, ki morajo biti vedno na razpolago (od seksualne do skrbniške vloge), kajti brez učinkovitega delovanja teh sredstev bi nehal delovati katerikoli globalni sistem. Vendar rabi prav ta vidna, resnična, vsakomur očitna vloga žensk v ohranjevanju človeške vrste v kulturnem določanju meja praktičnih odnosov kot argument za moralno in materialno razvrednotenje žensk in za stalno konstituiranje njihove družbene nemoči in nevidnosti.

Gotovo ni naključje, da se tudi v razvoju sociologije kažejo posledice sprejemanja kulturno določene seksistične delitve dela in področij delovanja. N. C. Mathieu (1984:57) ugotavlja, da je sociologija družine edino področje, ki predstavlja pomemben del v analizi razlik med moškim in žensko. Vendar je tudi v sociologiji družine vnaprejšnja kulturno določena razlika med spoloma vplivala na enostranskosti v raziskovanju in teoretičnem pojasnjevanju. Preprosto: tematizaciji položaja žensk večinoma ni sledila problematizacija položaja žensk. A. Oakley (1974:18) npr. razkriva sociološko hiperprodukcijo ženske vidnosti (in zmanjševanje vidnosti moških kot očetov) na področju družine - seveda gre za žensko kot v družini podrejeno bitje. Tako je sociologija

družine delovala (oziroma ponekod še deluje) kot nadomestek za manjšo vidnost žensk na drugih področjih sociološkega proučevanja. Pri tem je imela ta disciplina znotraj znanosti podoben status, kot je sicer pripisan družini (kot pretežno ženski sferi) - torej nizek. K takšnemu statusu verjetno prispeva svoje tudi teoretična nerazvitost, le-to pa je mogoče povezati s praktično (potrjevalno za obstoječo seksistično delitev) usmerjenostjo. Kot izraz afirmativno patriarhalne praktične usmerjenosti razlag v okviru sociologije družine je mogoče razumeti tudi krčenje ženskega vprašanja na družinsko vprašanje in izključevanje strukturne produkcije ženske podrejenosti iz okvirov spoznavnega polja sociologije družine (na to med drugimi opozarja tudi V. Beechey-po Papiču, 1989:86).

Prav ta primer lahko spodbudi dvom o predstavi, da že vsako vstopanje žensk kot objektov v sfero znanosti prinaša (po sebi) emancipativne učinke. Kakšni so lahko dejanski (v znanstveno obravnavo vključeni) praktični učinki, moremo presojati šele glede na celosten teoretični kontekst. Tako A. Saarinen (1988:38) gotovo upravičeno poudarja, da o znanosti ne bi mogli trditi, "da se ukvarja samo z opisom moških izkušenj, ker producira tudi znanje o ženskah. Problem je, ker to vedno delajo moški iz moške perspektive. To pomeni, da je vse znanje o ženskah filtrirano skozi odnose moči in nadrejenosti oziroma podrejenosti, ki prevladujejo med moškimi in ženskami; znanje gre skozi ideološki filter. Ženske so razumljene zato primarno vedno samo v relaciji do moških: kot žene, matere, pomočnice".

Če se vrnemo k uvodni navedbi Parsonsove misli, moramo dodati: tudi večdisciplinarnost sama po sebi še ne zagotavlja, da bo pojasnjevanje posameznika in socialnega sistema celostno zajelo neločljivo povezanost in vzajemno pogojevanje mikro-in makro vidika. Enostransko in statično določevanje predmeta proučevanja z vključenimi "common sense" predpostavkami ali celo trditvami, ki imajo status znanstvenih trditvev, lahko pomaga utrjevati predstave o pravilnosti prav te zdravorazumskosti - ne glede na raven pojasnjevanja. Če je seksizem sprejet kot naravna lastnost predmeta, potem bosta sociologija in psihologija ustvarjali pretežno takšno znanje, ki bo potrjevalo to naturnost.

Sociološki prispevek k družbeni re/konstrukciji hierarhije med spoloma je torej odvisen od tega, kakšno je temeljno razumevanje spola v teoretičnih razlagah. Preseganje zgolj afirmativnega seksističnega potenciala je možno, če se spol razume kot strukturna kategorija, to pomeni, če se hierarhija med spoloma (in podrejen položaj ženskega spola) umesti v dinamiko re/produkcije družbene strukture. Kot poudarja nemška sociologinja V. Beer (1989:11), je namreč reprodukcija spolne neenakosti sistemske narave in poteka v vseh sferah družbene strukture.

2. Naturalizacija in hierarhija med spoloma pri T. Parsonsu

Glede na to, da je bil T. Parsons osrednja osebnost v sociološki teoretični produkciji v sredini 20. stoletja, in upoštevajoč njegov vpliv na sociologe v času mondializacije sociologije po drugi svetovni vojni, je zanimanje za njegovo razlaganje vloge ženske v družbi brez dvoma utemeljeno. Mnogi sociologi po svetu so namreč njegove razlage celotne družbene urejenosti sprejemali brez vsakršnih pomislekov in pogosto ne le kot podlago za raziskovalno dejavnost in interpretiranje, temveč tudi kot vir za reguliranje človeškega obnašanja.

Glede na to se lahko upravičeno vprašamo, kateri vzorci odnosov med spoloma in kakšne vsebine so vključene v njegove definicije spolnih vlog; Katere spoznavne

zamejitve so vključene v te razlage in kakšna vrednotna usmeritev prevladuje v njih. Spodbujeni s Parsonsovo samooceno o inovativnosti njegove teorije (označenje z Darwinovim odkritjem) bomo poskusili odkriti prelom s "tradicionalnimi" razlagami, ki so se navdihovale v glavnem v židovsko-krščanskih opredelitvah neenakosti po spolu in ki so v zahodnih družbah v preteklosti predstavljale sorazmerno stabilno in pomembno podlago za uravnavanje vsakdanjega življenja.

Osrednja značilnost te androcentrične in mizogine tradicije je upravičevanje hierarhije po spolu, v kateri je družbena vloga ženske definirana z izrazom "dekla gospodova", kar pomeni, da mora biti ženska podrejena, skromna, altruistična, ponižna, prijazna, ljubeča, skrbna, potrpežljiva. Njen prvi "naravni" poklic je biti (dobra) mati, žena in gospodinja. V nasprotju s hladno, racionalno in aktivno vlogo moža (njene gospodarja) mora ženska skrbeti za toplino doma in tako s svojo dejavnostjo blažiti različne negativne učinke, ki jih povzročata splošna racionalnost pri možu/moškem.

V analitični sociološki (funkcionalistični) razlagi T. Parsonsa je pojasnjevanje odnosov med spoloma neločljivo povezano z družino kot sistemom (podobno kot pri A. Comtu, ki je prav družino - kot "spontano in naravno" skupnost - štel za temeljno enoto družbenega "organizma"). Že ta zamejitev kaže, da je iz "kulture" prevzeta kot nevprašljiva redukcija ženske na družinsko bitje in njena izmejitev iz sfere javnega in družbenega, torej je kot samoumeven sprejet status ženske kot nesamostojnega (ali pomanjkljivega) bitja. Hkrati je po načelu dualistične nasprotnosti "glava-srce" definirana tudi "nuklearna" družina kot "antiteza kolektivni organizaciji poklicnega sistema" (1980:77), kot "del širšega sistema" in kot enota, v kateri morajo imeti pomembno vlogo "erotične sestavine v konstituiranju osebnosti" (1956:33).

Ob osi "ekspresivno-instrumentalno", ki povezuje (pod)sistem družine in globalni družbeni sistem, je hierarhija med spoloma pojasnjena z jasno definicijo superiorne vloge moža/moškega. Po Parsonsu je primarna odgovornost "odraslega moškega člana nuklearne družine", da dela. T. Parsons poudarja (1956:13): "Mož- oče opravlja s tem, ko opravlja primerno delo in prejema zanj dohodek, bistveno funkcijo ali niz funkcij za svojo družino (ki seveda vključuje njega samega v določen niz vlog) kot sistem... Kot bomo videli, ima seveda druge zelo pomembne funkcije tako v odnosu do žene kot do otrok; toda v naši družbi lahko nedvoumno določimo moža-očeta kot 'instrumentalnega vodja' družine kot sistema predvsem zaradi pomembnosti njegove poklicne vloge, ki je sestavina njegove družinske vloge".

Na drugi strani pa definira vlogo ženske tako, da ob predpostavki o (njegovih!) družini kot edinem pravem mestu za žensko dejavnost marginalizira resničen položaj žensk (zlasti večine žensk v nižjih statusih) na tržišču delovne sile, in to s poudarjanjem, da gre za "kvalitativno različen tip" ženskega dela (ker bi pač ženske po definiciji ne smele delati zunaj doma!). Razumljiva je potem opredelitev (1956:14): "Vloga gospodinje je še vedno daleč prevladujoča za poročene žene z majhnimi otroki." In medtem ko probleme poklicnega dela žensk na pozicijah "modrih ovratnikov" preprosto razreši s "specifičnostjo", pojasni poklice zaposlenih žensk na višjih položajih ("beli ovratniki") z oznako "podporne moškim vlogam" in s podobnostjo vlogi žene-matere v družini.

Že v temeljih Parsonsovega pojasnjevanja je v bipolarni dihotomiji "ekspresivno-instrumentalno" pravzaprav zapisano vse, kar sledi v kasnejšem izvajanju: moškemu je dodeljena nadrejena vloga, ker ima on zvezo s celoto, ki je instrumentalno urejena. In ker ima celota večjo vrednost, se normalno iz te sfere deducira moževa instrumentalna vloga v družini, tu pa je spet samoumevna hierarhija, ker je instrumentalno

nasploh pomembnejše kot je ekspresivno. Pojasnjevanje operira z vlogami in funkcijami, kar mu daje izjemno preprečljivost, kajti brez opravljanja funkcij sploh ne bi mogla obstajati družina kot (sub)sistem (in tudi ne kot globalni sistem). Družina se kaže samo kot podaljšek celote, ki je per definitionem razosebljena, torej gre tudi v družini le za sprejemanje vlog, ki izhajajo iz te globalne brezosebne urejenosti. Gospodovanje postane tako le igranje vlog, dejanski odnosi gospodstva se v razlagi pokažejo kot potrebni, kajti igranje vlog je (resnično) nujno.

Po Parsonsu poteka normalno opravljanje najpomembnejših nalog družine (oblikovanje osebnosti otrok, stalno uravnovešanje osebnosti) v okoliščinah, za katere je značilna "diferenciacija vlog po spolu" znotraj družine. Prav ta značilnost - "red diferenciacije" - ki konstituira temeljno os strukture družine, pojasnjuje T. Parsons z razlikami v internalizaciji univerzalistične instrumentalne usmeritve (ženske ponotranjajo manjkrat instrumentalne usmeritve in večkrat ekspresivne) ter z biološkimi razlagami. "Po našem prepričanju se temeljna razlaga razporeditve vlog med biološkima spoloma opira na dejstvo, da rojstvo in zgodnja nega otrok ustvarja močno verjetno primarnost odnosa matere do majhnega otroka, to pa - narobe - utrjuje domnevo, da se mora moški, ki je izvzet iz teh bioloških funkcij, specializirati v drugačni, instrumentalni smeri" (1956:23).

Parsons odkrito priznava, da je ameriška družina "daleč od tega, da bi vsebovala odpravo diferenciacije vlog po spolu; v mnogih ozirih jo krepi in pojasnjuje". Poudarja tudi, da "naša družba zelo močno usmerja instrumentalno odgovornost za družino na njenega odraslega moškega člana". Ob upoštevanju izoliranosti nuklearne družine sklepa potem o odgovorni vlogi ženske glede na moškega hranilca. "Dejstvo, da je mož-oče toliko časa odsoten z doma, pomeni, da mora ona prevzeti primarno odgovornost za otroke" (1956:23). Vendar mora biti tudi ta vloga matere diferencirana po spolu: Drugačna za dečke kot za deklice. Dečki morajo namreč ponotranjiti več pravil kot deklice; deklicam namreč ni potrebno sprejeti veliko instrumentalnih vrednot, ker mora biti njihova prihodnja dejavnost podobna dejavnosti njihovih mater.

Iz biološko določene različnosti se tako s to razlago konstruira socialna neenakost, vse poteka v krogu z videzom naravnosti: teoretična razlaga se opira na empirično dosegljivo družino, ki brez različnih spolov ne more opravljati svoje temeljne funkcije (rojevanja otrok), to različnost opremi z neenakimi notranjimi vlogami in neenakimi možnostmi za vstop v svet instrumentalnosti; neenake možnosti se morajo (spet) zaradi "naravne" različnosti ohranjati.

Parsonsova razlaga vsebuje elemente prepričljivosti in privlačnosti, ker je kot "znanstvena" podoba družine oprta na - vsem očitne in dojemljive - naravne nujnosti. H konstrukciji bodočih družinskih vlog tako prispeva s težo znanstvene interpretacije. Vendar so v njej po načelih "več+manj" zajemanja sestavin resničnega življenja družine odmišljene "senčne" strani, olupšane in povečane pa so "sončne" in zelene. Po Parsonsu so tako člani družine med sabo povezani z vezmi ljubezni ("love-ties", 1980:79) in mati je "ljubeča" mati v odnosu do svojega otroka. To, da mora mati - zlasti pri dečkih - zagotavljati, da bodo sprejemali globalne instrumentalne vzorce obnašanja - kar pogosto presega "ljubeč" odnos - za interpretacijo sploh ni vprašljivo, kajti po definiciji je družina v-ljubezni-povezana- skupnost.

Namesto problematizacije dejanske strukture (moči) in funkcioniranja družine (ki je glede na obvezne smeri delovanja kljub oznaki ekspresivnosti tudi pretežno instrumentalna - pri tem žena-mati nastopa kot instrument svojega skrbnika), T. Parsons ponuja rezultate raziskav, ki so bile opravljene v različnih kulturah in ki (- razumljivo - vse po vrsti kažejo,

da ima dominantno vlogo moški) potrjujejo njegove razlage. Prav z opiranjem na univerzalnost ključnih lastnosti proučevanega pojava (hierarhičnih odnosov med spoloma znotraj družine) pa se še poveča prepričljivost Parsonsovih razlag.

Seksizem v praktičnih odnosih dobi s Parsonsovo razlago času primerno legitimizacijo; z znanostjo je namreč zagotovljeno njegovo nevidno utrjevanje. Definicija razlik med spoloma temelji na razumevanju ženske kot nepopolnega bitja per naturam, katerega prava dejavnost je celostno skrbeti za "instrumentalnega vodja". Zamejitev ženske identitete na skoncentrirano čustvenost in nedoraslost, mladoletnost (na kar opozarja npr. tudi Zahlmann- Willenbacher, 1979:66) ter s tem povezana podrejenost in večja nesamostojnost omogočajo re/produciranje moške superiornosti kot neločljive sestavine družbene strukture.

Parsonsov način pojasnjevanja hierarhije po spolu ostaja v temeljih znotraj okvirov androcentrične "tradicije". Na ravni kategorialnega aparata sicer uporablja pojme, ki so sodobni, vendar jih polni z vsebinami, ki so zelo stare. Vir za njegovo "analitično" pojasnjevanje je obstoječa seksistična diferenciacija vlog, pojasnjena kot univerzalno in naravno dejstvo (ter pogoj zanjo) modernizacije in kot posebno področje občin procesov diferenciacije družb. Prav znanje o stalni diferenciaciji in medsebojnem prežemanju (sub)sistemov pa je podlaga za instrumentalno dejavnost, ki je - po definiciji - najvišja vrednota modernih družb. Ta dejavnost pa je določena za moške kot dejavna in vodilna človeška bitja.

S svojim širokim (in izjemno raztegljivim) teoretičnim dometom (univerzalnost procesov diferenciacije) ta razlaga lahko prikriva enostransko ujetost v meje, ki jih postavlja (mnogodimenzionalna) institucionalna urejenost; deluje torej znotraj teh meja. Ravno to pa ji omogoča, da ohranja distanco do problematizacije asimetrične razporeditve moči in neenakomernosti v razporeditvi vložkov ter dobitkov (nagrada) glede na hierarhijo po spolu in po družbenem razredu (plasti). Obstoječi red je pojasnjen kot relativno konstanten in spremenljiv le v skladu s procesi diferenciacije. Spoznavni in praktični regulacijski potenciali, vsebovani v teh razlagah, so podrejeni cilju: "more, but the same" (kot bi to označil A. Gouldner). To pa pomeni tudi ohranjanje neenakosti po spolu kot "naravne" neenakosti.

Prav naturalizacija skriva (izjemno pomemben) potencial pomiritve z vlogami, ki so "per naturam" obremenjene s prikrajšanostjo. V okoliščinah "Entzauberung der Welt" more namreč vsak prikrajšan in trpeč posameznik ravno prek znanstvenih pojasnitev (kot edinih pravih) smiselnosti vsakdanje dejavnosti spoznati nujnost funkcioniranja večjih sistemov v modernem svetu (po Parsonsu obstaja ta svet neodvisno od božje ali človeške volje - 1980:69) in na podlagi tega spoznanja preobraziti svojo zavest ter se prilagoditi (neosebni) okoliščinam (da ne bi bil "alieniran"). Tako se z naturalizacijsko razlago in obklicavanju na zahteve modernega sveta" na ravni individualne moralne in intelektualne rekonstrukcije odpravljajo ali potiskajo na rob pomembnosti različne (strukturno proizvedene) prikrajšanosti. Pomembne in radikalne transformacije se morajo opravljati predvsem v (depriviranem) posamezniku in ne v družbeni strukturi.

Tako lahko sklenemo, da eno vrsto "odčaranja sveta", ki je odpravila širitev prostora izravnav v empirično neulovljive sfere (nadzemskosti, večnosti), spremlja proces novega začaranja sveta - "Verzauberung der Welt" - v katerem so sfere izravnav popolnoma zožene na posameznika kot racionalno bitje in na njegove zmogljivosti predelave deficitov v suficite. Za takšno vlogo pa je treba posameznikovo osebnost ustrezno oblikovati, tega pa ni mogoče početi, če ni zožen tudi prostor delovanja žensk (v občin procesih "diferenciacije") in če ni njihova vsakdanja "smotrna" dejavnost strogo seksistično zamejena - to pa po definiciji spet vodi k nadaljevanju prav takšnega procesa.

LITERATURA

- Beer, V. (1989) *Geschlecht, Struktur, Geschichte*, Frankfurt, NY: Campus.
- Coole, D. H. (1988) *Women in Political Theory*, Sussex: Lynne Rienner Publ.
- Coser, L. A. (1984) "Georg Simmels vernachlässigter Beitrag zur Soziologie der Frau". V: Dahme, H. J., Rammstadt, O. (ur.) *Georg Simmel und die Moderne*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Jogan, M. (1989) *Etnometodologija*, Ljubljana, RI FSPN (raziskov. poročilo).
- Mathieu, (Matje Nikol-Klod), (1984) "Zapažanja o sociološkoj definiciji pola", *Vidici*, 1-2.
- Moller Okin, S. (1980) *Women in Western Political Thought*, London: Virago Lim.
- Oakley, A. (1974) *Sociology of Housework*, Oxford: Martin Robertson.
- Ortner, S. (1983) "Žena spram muškarca kao priroda spram kulture?" V: Papič, Ž., Sklevicky, L. (ur.) *Antropologija žene*. Beograd: Prosveta (182-183).
- Papič, Ž. (1989) *Sociologija i feminizam*, Beograd.
- Parsons, T. (1956) *Family, Socialization and Interaction Process*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Parsons, T. (1980) "Der Stellenwert des Identitätsbegriffs in der allgemeinen Handlungstheorie". V: Dobert, R. *Entwicklung des ZBULLET = Ichs*. Köln: Kiepenheuer u. Witsch, 65- 88.
- Saarinen, A. (1988) "Feminist Research: In Search of a New Paradigm?" *Acta Sociologica*, 31, 1:35-50.
- Ticineto Clough, P. (1987) "Feminist Theory and Social Psychology", *Studies in Symbolic Interaction*. 8:3-22.
- Zahlmann Willenbacher, B. (1979) "Kritik des funktionalistischen Konzepts geschlechtstypischer Arbeitsteilung". V: Eckert, R. (ir.). *Geschlechtsrollen und Arbeitsteilung*. München.